

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті розглядається сутність професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників на основі аналізу наукової літератури та визначаються особливості організації навчання іноземної мови за професійним спрямуванням для її ефективного формування.

Ключові слова: професійна іншомовна комунікативна компетентність, офіцер-прикордонник, формування, організація навчання.

Постановка проблеми. Сьогодні процес активної міжнародної інтеграції впливає майже на кожен сферу людської діяльності. Відповідно підвищуються і вимоги до сучасного спеціаліста. Можна сказати, що поняття «професійна компетентність фахівця» стає на цьому етапі більш наповненим, оскільки професійно компетентним вважається той спеціаліст, професійний рівень якого відповідає професійним стандартам, що існують не лише на рівні його держави, але і на світовому рівні [4].

Сучасний фахівець повинен постійно йти в ногу зі змінами, які відбуваються у його професійній сфері, тобто поглиблювати свої знання і, таким чином, «зростати» як спеціаліст. Слід зазначити, що професійна компетентність сучасного фахівця передбачає володіння однією чи декількома іноземними мовами, що забезпечить доступ до світової інформаційної бази у будь-якій спеціалізованій галузі і допоможе обробляти і впроваджувати у своїй професійній діяльності світові надбання, вдосконалювати свій професійний рівень та виконувати свої службові завдання на належному рівні – швидко, якісно та компетентно.

У Державній прикордонній службі України (ДПСУ) приділяється особлива увага постійному вдосконаленню професійної підготовки офіцерів-прикордонників, складовою якої є іншомовна підготовка. Це обумовлює покращення навчання іншомовного спілкування. Враховуючи це, іншомовне комунікативне навчання за професійним спрямуванням – це саме те, що допомагає офіцерам-прикордонникам не просто здійснювати свою професійну діяльність на належному рівні, але й виконувати свої службові завдання відповідно до державних та світових стандартів.

Проте у процесі професійної іншомовної підготовки курсантів і слухачів Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (НАДПСУ), які навчаються за такими напрямками підготовки, як «Правознавство», «Охорона та захист Державного кордону», «Автомобільний транспорт» – і досі виникають певні труднощі в оволодінні іноземною мовою за професійним спрямуванням, які потребують компетентного вирішення.

Зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Дослідження здійснюється в межах реалізації положень Концепції розвитку ДПСУ на період до 2015 р., що передбачає підвищення рівня професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників і, відповідно, досягнення тих цілей, які стоять перед професорсько-викладацьким складом НАДПСУ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню різних аспектів проблеми професійної підготовки фахівця присвячено чимало теоретичних і практичних досліджень. Проблему професійної компетентності фахівця досліджували Ю. Варданян, Л. Васильченко, О. Гура, С. Демченко, С. Дружилов, Е. Зеєр, Л. Карпова та ін. Питання формування і розвитку іншомовної комунікативної компетентності вивчали В. Бухбіндер, О. Волобуєва, Н. Гавриленко, Л. Капічнікова, Г. Китайгородська, Н. Кучеренко, Л. Лисак, Ю. Маслова, Ю. Пассов, О. Тарнопольський, В. Філіпов, R. Ellis, W. G. Widdowson та ін. Аналіз наукових досліджень щодо особливостей професійного іншомовного комунікативного навчання (Н. Катрич, Н. Сура, О. Торічний, О. Юцкевич та ін.) засвідчує, що проблема професійної іншомовної підготовки майбутніх спеціалістів військових структур посідає вагоме місце в сучасних наукових дослідженнях, однак деякі її аспекти все ще залишаються невивченими. Саме проблема формування професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників потребує більш детального вивчення, адже вони повинні вільно спілкуватися іноземною мовою під час виконання службових завдань.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сутності професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників на основі наукових джерел та визначити особливості організації навчання іноземної мови з метою формування професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Викладення основного матеріалу. Формування та становлення власне професійної компетентності фахівця відбувається безпосередньо в ході його професійної підготовки та подальшої практичної діяльності, в умовах усвідомленого вибору людиною певного виду фахової спрямованості та визначення її професійних прагнень [2]. При цьому компетентності, що складають загальну інтегровану структуру професійної компетентності, формуються та розвиваються у процесі професійного навчання та професійної діяльності, в основі яких лежать попередньо сформовані складники загальної компетентності фахівця.

Як засвідчив аналіз наукової літератури, зміст професійної компетентності значною мірою визначається специфікою виконуваної професійної діяльності та її приналежністю до певних типів професіоналізації [6, с. 37–38].

Процес формування «професійної компетентності» розпочинається тоді, коли людина отримує базову професійну освіту і набуває подальшого розвитку під час практичної професійної діяльності, коли вона набуває певного досвіду своєї роботи [6].

Отже, професійна компетентність – це поєднання теоретичних і практичних знань, які людина отримує під час навчання та високий рівень її готовності мобілізувати і реалізувати отримані знання для ефективного виконання своїх професійних обов'язків.

О. Торічний вважає, що «професійна компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників може включати два таких широкі аспекти як науково-теоретичний, який передбачає ґрунтовний аналіз різних наукових підходів та вузькоспеціалізований, який і становить сутність професійної компетентності за фаховим спрямування [8, с.121].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що сьогодні науковці серед структурних компонентів професійної компетентності виокремлюють таку складову, як професійну іншомовну комунікативну компетентність.

Н. Сура визначає комунікативну компетентність як особливий вид професійної компетентності, коли фахівець готовий і здатний опанувати спеціально-предметні, а також наукові знання під час професійного спілкування. Тобто іншомовна професійно орієнтована комунікація – це процес, під час якого кожен його учасник має можливість реалізувати усі свої здібності для здійснення обміну інформацією іноземною мовою, а також для пошуку, отримання та розширення своїх професійних знань у процесі невимушеного іншомовного професійно орієнтованого спілкування зі своїми зарубіжними колегами [7].

Н. Катрич дає таке визначення іншомовної компетентності – «це комплекс знань, умінь, навичок, які дозволяють успішно використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для самоосвіти і саморозвитку особистості в процесі спілкування» [3].

Т. Брик розглядає «професійне іншомовне спілкування майбутніх офіцерів як взаємодію педагога і курсантського колективу, змістом якої є обмін професійно значущою інформацією», а також вміння курсантів одержувати необхідну інформацію іноземною мовою з метою її подальшого використання для професійного самовдосконалення та компетентного виконання своїх службових обов'язків [1].

Л. Маслак обґрунтовує визначення «професійної компетентності майбутнього офіцера» як «якісної характеристики особистості фахівця, що включає систему науково-теоретичних знань», а також спеціально-предметні знання своєї професійної сфери діяльності, практичні вміння і навички, які є необхідними для такої професійної діяльності, досвід, постійне прагнення до самовдосконалення і підвищення рівня своєї професійної компетентності. Поряд з цим майбутньому офіцеру для свого професійного росту необхідно постійно враховувати і застосовувати пропоновані знання у нових умовах, які потребують навичок іншомовного спілкування, тобто майбутній офіцер повинен володіти навичками іншомовного спілкування для імплементації набутих знань у професійній діяльності [5].

Відповідно до встановлених правил культури прикордонного контролю в цілому і у пунктах пропуску через державний кордон України зокрема невід'ємною складовою професійної компетентності майбутнього офіцера-прикордонника має бути його іншомовна комунікативна компетентність.

Отже, офіцер-прикордонник повинен володіти навичками аудіювання, говоріння, читання, письма і перекладу на такому рівні, який би забезпечив ефективне виконання поставлених службових завдань. Він повинен вміти здійснювати первинну чи детальну співбесіду іноземця, перевірку його документів та транспортного засобу, затримання порушників кордону, давати роз'яснення чи відповіді на запитання осіб, що перетинають кордон, у разі виникнення нестандартних та конфліктних ситуацій тощо.

Професійно орієнтоване навчання іноземної мови охоплює різні аспекти їх професійної підготовки, а тому існує ряд нагальних питань, які потребують вирішення.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу виокремити такі основні проблеми, які найчастіше виникають під час професійного іншомовного комунікативного навчання:

1. Викладач іноземної мови переважно не є фахівцем у галузі, спеціалістів для якої він повинен підготувати у процесі професійного іншомовного комунікативного навчання. Він не ставить собі за мету викладати спеціально-предметні дисципліни іноземною мовою, його завдання – викладати іноземну мову для професійного використання спеціалістами.

2. Під час підготовки матеріалу викладач часто зустрічається з лінгвістичними, методологічними і дидактичними труднощами, які пов'язані з особливістю перекладу тексту професійної тематики через їх насичення професійною термінологією.

3. Викладачу дуже часто доводиться викладати іноземну мову за професійним спрямуванням за умов відсутності достатньої кількості необхідного матеріалу [9].

Ми вважаємо, що до зазначеного слід також додати такі проблемні питання, які є актуальними для вищих військових навчальних закладів:

1. Навчальні групи є неоднорідними відповідно до:

- віку;
- рівня іншомовної комунікативної підготовки її членів;
- життєвого досвіду (навчальні групи складаються як з випускників середніх загальноосвітніх шкіл, так і з військовослужбовців за контрактом). Підготовка до заняття та його проведення вимагає від викладача високого рівня майстерності для того, щоб в результаті знання іноземної мови курсантів однієї групи знаходилися на одному рівні.

2. Надзвичайно важливим є врахування особливостей викладання іноземної мови в умовах вищого військового навчального закладу. Головну роль тут відіграють саме характерні особливості навчальних груп:

- підпорядкування курсантів однієї навчальної групи вимогам єдиного навчально-виховного процесу;
- відносна стабільність, тривалість і безперервність взаємодії та інтенсивність спілкування всіх членів навчальної групи;
- порівняно високий ступінь самоуправління;
- наявність достатньо чіткої регламентації стосунків і функціональної залежності членів групи, що визначається системою субординації;
- дотримання військової дисципліни та правопорядку;
- єдиноначальність у складній спільно координованій діяльності тощо.

Роль викладача у такій ситуації важко переоцінити. Лише врахування цих особливостей, вибір необхідного педагогічного стилю, а також майстерне створення позитивної психологічної атмосфери під час комунікативно організованого навчання іноземної мови у вищому військовому навчальному закладі допоможуть зняти психологічні бар'єри курсантів і «нейтралізувати» атмосферу субординації, що матиме лише позитивні наслідки для ефективного використання комунікативного підходу в ході професійно орієнтованого іншомовного навчання.

Враховуючи всі ці питання, була розроблена така навчальна програма, яка забезпечує поступове та ефективне формування професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Передусім всі теми, які вивчаються курсантами за напрямом підготовки «Охорона та захист державного кордону», «Правознавство» і «Автомобільний транспорт», розбиті по годинах, семестрах і курсах таким чином, щоб набуття іншомовних комунікативних навичок

курсантів відбувалось поступово, починаючи з повторення і вивчення елементарного матеріалу і завершуючи вивченням матеріалу професійного спрямування. Тобто всі теми подані у робочій навчальній програмі таким чином, щоб кожна наступна тема базувалася на знаннях, які курсанти отримали, вивчаючи попередню тему. Крім цього, навчальний процес можна умовно розділити на три етапи. Розглянемо їх детальніше.

1. На першому етапі курсанти повторюють і закріплюють матеріал, а також розширюють свій кругозір і поглиблюють свої знання, які пов'язані з інформацією про себе, своє близьке оточення, особистісний простір, свою державу та англomовні країни. Також на початковому етапі відбувається подальший розвиток фонетичної, лексичної і граматичної компетенцій, які були сформовані у процесі отримання загальної середньої освіти.

2. Другий етап передбачає оволодіння специфічними іншомовними комунікативними навичками відповідно до обраного курсантами напрямку підготовки («Правознавство», «Автомобільний транспорт», «Охорона та захист державного кордону»). На цьому етапі курсанти знайомляться з професійною термінологією, типовими скороченнями, кліше та мовленнєвими зразками, розвивають навички професійно орієнтованої письмової та усної комунікації, розширюють свої знання щодо сфери обраного напрямку підготовки.

3. Третій етап так само, як і попередній, передбачає оволодіння специфічними іншомовними комунікативними навичками. Проте акцент у доборі та відпрацюванні матеріалу зміщується в сторону прикордонної тематики. Тобто курсанти мають вивчити прикордонну термінологію, особливості стилю офіційних документів, зокрема документів прикордонного відомства, розвинути ті іншомовні комунікативні навички, які забезпечать курсантам у майбутньому якісне виконання своїх службових обов'язків у прикордонній структурі.

Навчання іноземної мови у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників передбачає формування і розвиток іншомовних комунікативних навичок відповідно до двох аспектів: напрямку підготовки курсантів та їх кваліфікації.

Слід також зазначити, що поступовий перехід від вивчення однієї теми до іншої забезпечується добром викладачами того об'єму фонетичного, лексичного і граматичного матеріалу, який є необхідним і найефективнішим для засвоєння теми і здійснення в подальшому спілкування іноземною мовою для досягнення поставлених службових завдань.

Важливим є також той фактор, що викладачі розробляють посібники та підручники, які забезпечують навчальний процес, розробляють необхідний додатковий матеріал на заняття, використовують усі можливості сучасних технічних ресурсів, беруть активну участь у міжнародних конференціях, семінарах, вебінарах та різних майстер-класах, які присвячені питанням навчання професійного іншомовного комунікативного навчання. На кафедрі англійської мови постійно ведеться активна робота предметно-методичних комісій, які розглядають останні науково-практичні підходи щодо покращення вивчення іноземної мови для використання у професійній діяльності. Викладачі також займаються постійним саморозвитком та самовдосконаленням у професійній сфері, що в комплексі забезпечує досягнення поставлених цілей під час навчання курсантів і слухачів професійного іншомовного спілкування.

Висновки. Таким чином, здійснення професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою є невід'ємною складовою професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників. Серед основних проблем, які виникають саме у процесі формування професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, потрібно відзначити, що навчальні групи не є однорідними, а також дуже часто не враховуються особливості викладання іноземної мови в умовах вищого військового навчального закладу. Отже, для ефективного формування професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників необхідно ретельно визначити об'єм лексико-граматичного матеріалу, поетапно організувати вивчення даного матеріалу відповідно до курсу навчання та напрямку підготовки, а також використовувати різноманітні сучасні методи навчання іноземної мови за професійним спрямуванням.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом особливостей навчальних груп у вищих військових навчальних закладах та їх урахування для підвищення рівня іншомовної підготовки майбутніх офіцерів.

Література:

1. Брик Т. О. Формування вмінь іншомовного професійного спілкування майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Тетяна Олександрівна Брик. – Х., 2009. – 20 с.
2. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект / О. І. Гура. – Запоріжжя : ЗІДМУ, 2006. – 331 с.
3. Катрич Н. Д. Формування іншомовної компетентності студентів політехнічного коледжу [Електронний ресурс] / Н.Д. Катрич. – Режим доступу: <http://intkonf.org/katrich-nd-formuvannya-inshomovnoyi-kompetentnosti-studentiv-politehnicnogo-koledzhu/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
5. Маслак Л.П. Проблема професійної іншомовної підготовки майбутніх офіцерів [Електронний ресурс] / Л.П. Маслак. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7150/97/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
6. Психология профессиональной деятельности : лекции «В помощь преподавателю» / под общ. ред. А. А. Деркача. – М. : Изд-во РАГС, 2006. – 342 с.
7. Сура Н. А. Іншомовна професійна компетентність: головні принципи та компоненти процесу навчання професійно орієнтованого спілкування / Н. А. Сура // Вісник Луганськ. держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – 2003. – № 4 (60). – С. 190–192.
8. Торічний О. В. Характеристика професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників / О. В. Торічний // Збірник наукових праць №53 / гол. ред. Романишина Л. М. – Хмельницький : НАДПСУ, 2010. – С.118-122.
9. Юцкевич О. П. Проблеми викладання англійської мови професійного спрямування [Електронний ресурс] / О.П. Юцкевич. – Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/144/46/1/35/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Е. А. Войтюк

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ-ПОГРАНИЧНИКОВ

В статье рассматривается сущность профессиональной иноязычной коммуникативной компетентности будущих офицеров-пограничников на основе анализа научной литературы и определяются особенности организации обучения иностранному языку за профессиональным направлением для её эффективного формирования.

Ключевые слова: профессиональная иноязычная коммуникативная компетентность, офицер-пограничник, формирование, организация обучения.

О. А. Voitiuk

THE SPECIAL FEATURES OF THE FORMING OF THE PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE DEALING WITH THE FOREIGN LANGUAGE OF THE FUTURE OFFICERS-BORDERGUARDS

In the article the essence of the professional communicative competence dealing with the foreign language of the future officers-borderguards has been considered on the basis of the scientific literature analysis and the specific features of the organization of the foreign language for specific purposes teaching for its effective forming have been defined.

Key words: professional communicative competence dealing with foreign language, officer-borderguard, forming, organization of teaching.

